

Percepcija sukoba među roditeljima kod mladih odraslih

Mucić, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:317775>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-03**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru
Odjel za psihologiju
Sveučilišni prijediplomski studij
Psihologija

Nikolina Mucić

Percepcija sukoba među roditeljima kod mladih odraslih

Završni rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za psihologiju
Sveučilišni prijediplomski studij
Psihologija

Percepcija sukoba među roditeljima kod mladih odraslih

Završni rad

Student/ica:
Nikolina Mucić

Mentor/ica:
Izv.prof. dr. sc. Jelena Ombla

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Nikolina Mucić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Percepcija sukoba među roditeljima kod mladih odraslih** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 16. rujna 2024.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
ABSTRACT	2
1. UVOD	3
1.1. Roditeljski sukob	3
1.2. Percepcija sukoba među roditeljima	4
1.4. Privrženost djeteta prema članovima obitelji	7
1.4.1. Percepcija sukoba među roditeljima i privrženost djeteta prema članovima obitelji	7
1.5. Samopoštovanje	9
1.5.1. Percepcija sukoba među roditeljima i samopoštovanje	9
1.6. Percepcija sukoba među roditeljima i ekonomoske poteškoće	10
1.7. Polazište	11
2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE	12
2.1. Problemi	12
2.2. Hipoteze	12
3. METODA	13
3.1. Sudionici	13
3.2. Mjerni instrumenti	13
3.3. Postupak prikupljanja podataka	15
4. REZULTATI	15
5. RASPRAVA	18
6. ZAKLJUČCI	23
7. LITERATURA	25

SAŽETAK

Dječja percepcija sukoba među roditeljima ključna je za djetetov emocionalni i socijalni razvoj jer može oblikovati njegovo samopoštovanje, osjećaj sigurnosti i sposobnost uspostavljanja zdravih odnosa u budućnosti. Tijekom adolescencije, koja je obilježena brojnim životnim promjenama i povećanim rizikom od stresa i mentalnih problema, sukobi među roditeljima mogu imati izrazito negativan utjecaj na psihološku prilagodbu djece i mladih. Stoga je cilj ovog završnog rada ispitati povezanosti između percepcije sukoba među roditeljima, privrženosti prema članovima obitelji te samopoštovanja na uzorku mladih odraslih kojima su se roditelji razveli dok su bili u razdoblju adolescencije. Također ispitale su se i razlike između percipirane razine roditeljskog sukoba obzirom na (ne)prisutnost ekonomskih poteškoća nakon razvoda roditelja. Uzorak istraživanja činilo je 90 studenata (64 žene i 26 muškaraca) čija prosječna dob iznosi 21,62, a korišteni su sljedeći instrumenti: Skala dječje percepcije sukoba među roditeljima (Macuka i Burić, 2013 – prilagođena verzija Radan, 2021), Modificirani Brennanov Inventar iskustava u bliskim vezama - procjena privrženosti prema članovima obitelji (Kamenov i Jelić, 2003) te Rosenbergova skala samopoštovanja (Rosenberg, 1965). Utvrđena je statistički značajna pozitivna povezanost između anksioznosti i izbjegavanja kao dimenzija privrženosti sa sva tri ispitana aspekta roditeljskog sukoba - *značajke sukoba*, *samookrivljavanje* i *prijetnja*. Pojedinci koji percipiraju više razine roditeljskog sukoba na svim procjenjivanim dimenzijama postižu više rezultate na dimezijama anksiozne i izbjegavajuće privrženosti. Utvrđena je negativna korelacija ispitanih aspekata roditeljskog sukoba i samopoštovanja; pojedinci koji percipiraju više razine roditeljskog sukoba na svim procjenjivanim dimenzijama ujedno imaju niže samopoštovanje. Utvrđena je negativna korelacija između anksioznosti i izbjegavanja kao dimenzija privrženosti prema članovima obitelji te samopoštovanja; više razine anksioznosti i izbjegavanja prisutne su kod pojedinaca s nižim samopoštovanjem. Utvrđena je statistički značajna razlika između grupa koje nisu imale i koje jesu imale ekonomske poteškoće nakon razvoda roditelja na podljestvici *samookrivljavanja*. Osobe koje su imale ekonomske poteškoće su u prosjeku ostvarivale veće rezultate na podljestvici *samookrivljavanja* od grupe koja nije imala ekonomske poteškoće nakon razvoda roditelja. Intervencije bi se mogle usmjeriti na jačanje samopoštovanja kod djece iz konfliktnih obitelji u svrhu smanjenja dugoročnih posljedica na mentalno zdravlje.

Ključne riječi: percepcija sukoba među roditeljima, privrženost prema roditeljima, samopoštovanje djeteta

ABSTRACT

Young adults' perception of inter-parental conflict

A child's perception of conflict between parents is crucial for a child's emotional and social development because it can shape his self-esteem, sense of security and ability to establish healthy relationships in the future. During adolescence, which is marked by numerous life changes and an increased risk of stress and mental problems, conflicts between parents can have an extremely negative impact on the psychological adjustment of children and young people. Therefore, the goal of this final paper is to examine the relationship between the perception of conflict between parents, attachment to family members, and self-esteem in a sample of young adults whose parents divorced while they were in adolescence. Differences between the perceived levels of parental conflict with regard to the presence/absence of economic difficulties after parental divorce will also be examined on this sample. The research sample consisted of 90 students (64 women and 26 men), and the following instruments were used: Scale of Children's Perception of Inter-parental Conflict (Macuka and Burić, 2013), Modified Brennan Inventory of Experiences in Close Relationships - assessment of attachment to family members (Kamenov and Jelić, 2003) and Rosenberg's self-esteem scale (Rosenberg, 1965). A statistically significant positive correlation was found between anxiety and avoidance as a dimension of attachment on all three subscales of parental conflict - *features of conflict*, *self-blame* and *threats*. Individuals who perceive higher levels of parental conflict across all assessed dimensions achieve higher scores in the dimensions of anxious and avoidant attachment. A negative correlation has been established between the examined aspects of parental conflict and self-esteem; individuals who perceive higher levels of parental conflict on all assessed dimensions also have lower self-esteem. A negative correlation has been found between anxiety and avoidance as dimensions of attachment towards family members and self-esteem; higher levels of anxiety and avoidance are present in individuals with reduced self-esteem. A statistically significant difference has been established between groups that experienced and those that did not experience economic difficulties after parental divorce on the subscale of self-blame. Individuals who experienced economic difficulties, on average, achieved higher scores on the self-blame subscale compared to the group that did not experience economic difficulties after parental divorce. Therapeutic interventions could focus on strengthening the self-esteem of children from conflictual families to mitigate long-term effects on mental health.

Key words: perception of inter-parental conflict, attachment to parents, child's self-esteem

1. UVOD

U Hrvatskoj prosječna stopa razvoda braka u periodu od 2010. do 2021. godine iznosi 1.4, što je za 0.4 porast u odnosu na podatke s početka 21. stoljeća. Na svjetskoj razini, stopa razvoda od 1.4 Hrvatsku pozicionira u donju polovicu svjetske ljestvice stope razvoda braka, te je u skladu s trendovima Europe (Majstorić, 2019). Među razvedenim brakovima češća je pojava da se rastaju supružnici koji su ujedno i roditelji maloljetnoj djeci nego supružnici bez djece (Marceковиć, 2022). Tijekom procesa razvoda dakako roditelji se svađaju, ali ne može se reći da su razvedeni roditelji potpuno homogena skupina. Oni se međusobno razlikuju po tipu para u koji spadaju, poput stabilnih i nestabilnih tipova (Wilson i Gottman, 2002) i stilu sukoba, a to sve primjećuju i djeca čija se percepcija razvoda također istraživala (Cummings i Davies, 2002; Elemetry i sur., 2016; Vandewater i Lansford, 1998).

1.1. Roditeljski sukob

Wilson i Gottman (2002) također su razlikovali brakove po implikaciji koju tip braka ima za sigurnost djece. Nestabilni tipovi brakova uključuju hostile i hostile/izolirane brakove. Interakcije ovih parova karakterizira izravna uključenost u sukobe, visoka razina negativnosti te recipročni napadi i obrambeni stav. Hostilni/izolirani tip braka je distanciraniji i manje emocionalno povezan od hostilnog tipa, ali ti parovi i dalje sudjeluju u epizodama recipročnog napada i obrane. Budući da ovi parovi rijetko koče osjećaje ili ponašanja, u takvim domovima također postoji potencijal za nasilje. Parovi u nestabilnim brakovima također imaju veću vjerojatnost da će manifestirati obrasce međusobnog neprijateljstva i muževljeve ljutnje i povlačenja za koje se čini da su posebno štetni za razvoj djece (Katz i Gottman, 1993). Otvoreni, intenzivni i neriješeni sukobi unutar nestabilnih domova stvaraju lošu atmosferu koju djeca mogu promatrati i stjecati neodgovarajuće vještine za interpersonalno slaganje i pomirenje (Wilson i Gottman, 2002).

Wilson i Gottman (2002) dalje objašnjavaju značajke podvrsta stabilnih brakova koji uključuju nestalne, izbjegavajuće i podržavajuće tipove. Stabilni tipovi braka razvili su ravnotežu ili prilagodbu koja im omogućuje nositi se sa sukobom (ili izbjeci ga) i ostati zajedno. Iako je ravnoteža između pozitivnih i negativnih interakcija unutar ovih brakova otprilike jednaka, otprilike 5:1, apsolutna razina izražene negativnosti prilično je različita. Nestalni parovi izražavaju visoku razinu negativnosti, ali to uravnotežuju s mnogo pozitivnosti, poput humora, pozitivnog utjecaja i strasti. Ovi parovi obično ne inhibiraju osjećaje i mogu imati dugoročne uzorke ponašanja koji se manifestiraju kao recipročne negativnosti i pozitivnosti. Podržavajući parovi izražavaju umjerenije razine negativnih i

pozitivnih emocija. Pažljivo biraju kada se ne slažu i suočavaju sa sukobom, a zatim prenose određenu mjeru podrške kada njihov partner izrazi negativne osjećaje o nekom problemu. To ne znači da se partner slaže s mišljenjem drugoga, već da ima smisla osjećati se na određeni način s obzirom na perspektivu drugoga. Podržavajući parovi obično su dobri u rješavanju važnih sukoba i imaju puno mehanizama za pomirbu. Parovi koji izbjegavaju sukobe, izbjegavaju neslaganje pod svaku cijenu. Ako u interakciji dođe do potencijalnog sukoba, ti će parovi potisnuti ili minimizirati važnost problema. Izbjegavajući parovi nemaju posebne strategije za rješavanje sukoba i često smatraju da se prolaskom vremena problem sam od sebe riješi, ili da je odgovornost supružnika da riješi problem. Nestalni brakovi slični su ranije opisanim nestabilnim tipovima brakova (hostilni i hostilni/izolirani) osim što uravnotežuju negativnost s visokom razinom pozitivnosti. Roditelji u ovim domovima ne boje se intenzivnih osjećaja; otvoreno izražavaju i pozitivne i negativne emocije. Posljedično, njihova djeca također mogu naučiti prepoznati i izraziti vlastite osjećaje i promatrati uspješne primjere procesa pomirbe. Djeca u tim domovima također mogu iskusiti mnogo topline, zabave i bliskosti. S druge strane, zabrinjava visoka razina negativnosti izražena u tim brakovima. Gottman (1993) sugerira da su ti brakovi izloženi riziku od nasilja zbog svoje sklonosti izražavanju osjećaja bez inhibicija. Nadalje, Gottman (1994) pretpostavlja da izbjegavajućim parovima nedostaju osnovne vještine za rješavanje sukoba. Kada se pojave problemi koji se ne mogu ignorirati, možda nisu spremni za rješavanje istih. Iako djeca iz tih brakova možda nisu izložena čestim svađama ili negativnom utjecaju prisutnom u neskladnijim domovima, propuštaju prilike da vide kako se o nesuglasicama otvoreno raspravlja i rješava. U nedostatku primjera uspješne pomirbe, djeca iz ovih domova također mogu vidjeti sukob i negativnost kao sveprožimajuća i intenzivna stanja. Naposljetku, djeca u domovima podržavajućih parova mogu promatrati primjere učinkovitih mehanizama pomirbe. Ona bi također mogla uvidjeti da sukobi i negativne emocije nisu intenzivna stanja, već aspekti ljudske interakcije koji su neizbježni i popravljivi (Gottman, 1994).

1.2. Percepcija sukoba među roditeljima

U međuljudskim odnosima, sukob označava neslaganje do kojeg dolazi kada su postupci ili uvjerenja jedne ili više osoba neprihvatljivi za druge i kada im se drugi opiru (APA, n.d.-a). Pojam međuroditeljskog sukoba odnosi se na povlačenje roditelja, odnosno na fizičku i psihičku smanjenu dostupnost roditelja (Cumming i Davies, 2002). U braku je uobičajeno da se supružnici bar nekad svađaju, što onda vide i njihova djeca, ali to ne mora

nužno značiti da svađa roditelja loše utječe na njih. Hoće li svađe roditelja biti dobar primjer rješavanja sukoba ili naštetiti odnosu roditelj-dijete, ovisi o tome u koju skupinu spadaju roditelji – zadovoljnog para ili nezadovoljnog para. Gottman (1993) je razvio tu klasifikaciju i ukazao na razlike među tim parovima kroz tri faze sukoba - fazu izgradnje agende, fazu raspravljanja i fazu pregovora. Zadatak faze izrade agende je iznijeti postojeće probleme. Zadovoljni parovi u ovoj fazi pokazuju partneru da ga slušaju i da shvaćaju kako se osjeća, dok nezadovoljni parovi na pokazivanje osjećaja većinom reaguju protuargumentom. Nadalje, zadaci faze raspravljanja su pronaći zajedničke točke, uvjeravati jedno drugo i argumentirati vlastito stajalište. Ova faza raspravljanja obično je emocionalno vrlo napeta i upravo se ovdje vide strategije za rješavanje sukoba koju osoba primjenjuje. Zadovoljni parovi će u ovoj fazi odgovarati partneru sa slaganjem i elaboracijom svog stajališta, a kod nezadovoljnih parova uobičajeno je neslaganje, a stajalište se objašnjava pomoću obrambenih fraza i fraza samoočuvanja. Konačno, cilj faze pregovora je doći do obostrano zadovoljavajućeg rješenja problema, ali nezadovoljni parovi često ne dostignu ovu fazu već zapnu u fazi raspravljanja gdje stalno nadodavaju protuargumente.

Dječja percepcija sukoba među roditeljima ovisi o nekoliko dimenzija sukoba – učestalost, intenzitet, razrješenje i sadržaj; te procjenjivanju sukoba – percipiranje prijatnje, učinkovitost suočavanja, samookrivljavanje i stabilnost (Grych i sur., 1992). Budući da izloženost intenzivnom, loše riješenom bračnom sukobu koji je povezan s djetetom vjerojatno predstavlja značajan stresor za dijete, Grych i Fincham (1990) predlažu da je učestalost ove vrste sukoba vjerojatno uvelike povezana s problemima djeteta. S druge strane, konflikt koji je efektivno riješen, s malo izraženom ljutnjom i agresijom neće dovesti do problema prilagodbe djeteta, već će biti percipiran kao konstruktivan sukob jer predstavlja adaptivan način za rješavanje neizbježnih nesuglasica. Zbog ovih nalaza Grych i Fincham (1990) naglašavaju da nije dovoljno utvrditi učestalost roditeljskog sukoba za procjenu djetetovih ponašajnih i emocionalnih problema, već utvrditi prirodu tog sukoba. Nadalje, oni su predstavili hipotezu prema kojoj su dječja percepcija i razumijevanje konflikta kritični za razumijevanje posljedica kojeg roditeljski sukob može imati na dijete. Predlažu da, kada djeca postanu svjesna sukoba, naprave različite procjene koje oblikuju značenje sukoba za njih. Bračna nesloga može biti opasna za djecu iz više razloga. Na primjer, djeca se mogu brinuti da će svađe između roditelja prerasti u nasilje, da će biti uvučeni u svađu ili da će svađa rezultirati razdvajanjem i razvodom. Očekivanja o učinkovitosti rješavanja sukoba ili uvjerenja u sebe o njihovoj sposobnosti rješavanja sukoba

također su značajna. Visoka očekivanja potiču mlade da se osjećaju punima nade i koriste učinkovite mehanizme suočavanja, dok bi se zbog niskih očekivanja mogli osjećati bespomoćno i obeshrabreno od korištenja učinkovitih mehanizama suočavanja. Ako se izvor sukoba smatra stabilnim, postoji dobra šansa da će međuroditeljski sukob potrajati, zbog čega bi se osoba mogla osjećati depresivno, tjeskobno, ljutito ili beznadno. Na posljetku, djeca koja misle da su odgovorna za sukobe među roditeljima mogu osjećati veći sram i stres te je vjerojatnije da će pokušati intervenirati u sukobu (Grych i Fincham, 1990).

1.3. Posljedica razvoda roditelja na djecu različite razvojne dobi

Razvod roditelja nema iste posljedice na svu djecu, a jedna od odrednica intenziteta razvoda na dijete je djetetov razvojni stadij. Wallerstein i Kelly (1980) tvrdili su da su starija djeca sposobnija nositi se s roditeljskim sukobom zbog svoje povećane kognitivne sposobnosti da razumiju događaje koji se događaju unutar obitelji i njihove veće odvojenosti i neovisnosti o obitelji. Lee i suradnici (2019), s druge strane, sugeriraju da unatoč činjenici da se djeca različite dobi razlikuju u svojoj svijesti i sposobnosti da se nose s roditeljskim sukobom, sva su djeca u jednakoj mjeri pod utjecajem sukoba. Manje je vjerojatno da će se mlađa djeca nositi s problemom, ali manje su sposobna identificirati sukob i razumjeti njegove implikacije; starija djeca lakše se nose sa sukobom, ali su i svjesnija negativnih implikacija sukoba. Baker i Ben-Ami (2011) navode da roditelji često uključuju svoju djecu u proces razvoda što može imati negativne učinke tijekom njihova odrastanja. Razdvojeni ili razvedeni roditelji koriste se strategijama otuđenja, kao što je međusobno ponižavanje ili okretanje djeteta protiv drugog roditelja. Djeca koja doživljavaju strategije otuđenja vjerojatno će internalizirati uvrede prema svojim roditeljima i vjerovati da nisu voljena i da je razvod njihova krivnja. U svojem istraživanju Baker i Ben-Ami (2011) utvrdili su da pojedinci koji su doživjeli otuđenje od roditelja pokazuju niže samopoštovanje, višu stopu depresije, nesigurnu privrženost u odnosima te smanjenu razinu autonomije u odrasloj dobi. Prema Cooney (1994), mladi odrasli čiji su se roditelji razveli dok su pohađali fakultet imaju razne akademske poteškoće, probleme s profesionalnim postignućima, antisocijalne probleme, anksioznost, agresiju kao i probleme s intimnim vezama. Oni su također utvrdili da kada dijete izgubi bliskost s ocem nakon razvoda, problem nije u samom razvodu već uključenost oca u djetetov život nakon rastave. Bliskost proizlazi iz privrženosti, a međuroditeljski sukob je negativni mehanizam koji može naštetiti odnosu roditelja i djeteta (Amato, 2003), stoga se istraživao utjecaj međuroditeljskog sukoba na privrženost djeteta prema članovima obitelji.

1.4. Privrženost djeteta prema članovima obitelji

Privrženost je u dječjoj psihologiji emocionalni odnos koji se gradi između djeteta i jedne ili više odraslih osoba koje o njemu skrbe (Furlan i sur., 2005). Primarni skrbnik igra ključnu ulogu u Bowlbyjevoj teoriji privrženosti (1969). Odgajateljeva reakcija na signale djetetove privrženosti, kao što su plač ili pružanje ruke, ključna je za stvaranje sigurne privrženosti. Brzi i brižni odgovori na te signale uvjeravaju dijete u dostupnost i pouzdanost njegovatelja, potičući osjećaj sigurnosti i povjerenja. Emocionalna dostupnost i stalna prisutnost primarnog skrbnika također su vitalni za razvoj sigurnih privrženosti. Skrbnik koji je emocionalno osjetljiv i usklađen s djetetovim potrebama pomaže djetetu razviti pozitivan unutarnji radni model odnosa, koji utječe na njihove buduće interakcije i odnose. S druge strane, odsutnost ili neosjetljivost roditelja značajno utječe na razvoj emocija nesigurnosti kao i vrlo negativnih osjećaja u odnosu roditelj-dijete. Djeca koja se često nađu u takvim situacijama primjećuju kada ih roditelji odbacuju i ljute se na njih (Fabricius, 2003). Osim majke, djeca mogu razviti privrženost ocu, baki i djedovima, a u kasnijim godinama i prema prijateljima, partnerima i drugim osobama s kojima imaju dugotrajnu emocionalnu povezanost različitog stupnja (Kamenov i Jelić, 2003). Prema Bowlbyju (1969), privrženost je emocionalna veza koju karakterizira sklonost osobe da traži i održava intimnost s određenom osobom, osobito tijekom stresnih situacija. Dok je ideja privrženosti razvijena da bi se opisala emocionalna veza koja se stvara između djeteta i njegovatelja, Bowlby (1969) tvrdi da je sustav privrženosti cjeloživotni fenomen. Njegovu osobnost oblikuje njegov stil privrženosti, koji čini osnovu njegovih trajnih emocionalnih veza. Dakle, prema teoriji privrženosti, može se reći da vrsta povezanosti koja se stvara tijekom djetinjstva oblikuje i utječe na prirodu odnosa tijekom adolescencije i odrasle dobi. Hijerarhija objekata privrženosti se tijekom adolescencije pomiče, a mladi pojedinci počinju više gravitirati svojim kolegama iz razreda. Pojam "objekti privrženosti u pričuvi" odnosi se na postupnu transformaciju roditelja iz primarnog objekta privrženosti u objekt privrženosti koji više nije primaran, iako su roditelji još uvijek objekti privrženosti adolescentima u toj dobi i uvijek će biti.

1.4.1. Percepcija sukoba među roditeljima i privrženost djeteta prema članovima obitelji

Roditeljski sukob može utjecati na razvoj nesigurnih stilova privrženosti kod djece. Djeca koja odrastaju u domovima s visokom razinom sukoba mogu se kasnije u životu boriti

sa stvaranjem zdravih odnosa i mogu imati poteškoća s povjerenjem ili izražavanjem svojih emocija. Brojne su studije pokazale negativne učinke međuroditeljskih sukoba na odnose roditelj-dijete, osobito kada konfliktna ponašanja roditelja uključuju neprijateljstvo i agresiju ili povlačenje (Cox i sur., 1999; Katz i Gottman, 1996; Sturge-Apple i sur., 2006). Povijest agresivnih partnerskih interakcija može potaknuti dugotrajnije neprijateljstvo unutar roditeljskog odnosa koje posljedično umanjuje osjetljivo i usklađeno roditeljstvo te emocionalnu dostupnost, kao što su utvrdili Sturge-Apple i suradnici (2006). Ovi roditelji također mogu biti manje sposobni djelovati kao sigurna baza za svoju djecu (Laurent i sur., 2008). Nakon rastave roditelja se donose odluke oko rasporeda provođenja vremena između roditelja i djece. Često primarni skrbnik postaje majka a oca se posjećuje u dogovorenim danima. Ako se provodi i dalje puno vremena s ocem, privrženost između oca i djece je jednako kvalitetna kao i kod djece kojima roditelji nisu rastavljeni. Nadalje, kada je bilo koji od roditelja nefleksibilan u pogledu posjeta, odnos tog roditelja s djetetom je lošiji, a kada bilo koji roditelj (a posebno majka) potkopava djetetov odnos s drugim roditeljem, djetetov odnos s roditeljem kojeg se vrijeđa se narušava (Fabricius, 2003). Smith-Etxeberria i suradnici (2022) navode da u prosjeku, odrasla djeca razvedenih roditelja pokazuju niže razine blagostanja, više stope razvoda, lošu bračnu kvalitetu, manje pozitivne odnose na relaciji roditelj-dijete, nesigurnije stilove privrženosti i negativnije unutarnje radne modele o intimnim odnosima nego odrasla djeca iz nerazvedenih brakova. Također, ako osoba doživi razvod roditelja u djetinjstvu ili adolescenciji, taj događaj može dovesti do razvoja štetnih shema o intimnim odnosima, kao što su negativna očekivanja da će ih drugi napustiti (D’Rozario i Pilkington, 2021). To je zauzvrat pozitivno povezano s anksioznim i izbjegavajućim stilovima privrženosti kod mladih odraslih, a i kasnije u životu. Nadalje, u istraživanju Smith-Etxeberria i suradnika (2020) utvrđeno je da razvod roditelja nije povezan s razvojem anksioznog stila i izbjegavajućeg stila kod mlađe odrasle djece, niti s nižim očekivanjima od ljubavne veze. No, Smith-Etxeberria i suradnici (2022) objašnjavaju da su takvi rezultati dobiveni zato što je studija analizirala razvod roditelja kao jednu dihotomnu varijablu jedinstvenim pitanjem sudionicima jesu li im roditelji rastavljeni ili razvedeni. Prethodna studija nije uspjela ispitati okolnosti vezane uz proces razvoda i razdoblje nakon razvoda koje bi mogle bolje objasniti varijacije u učincima razvoda roditelja na reprezentacije odrasle djece povezane s privrženosti.

1.5. Samopoštovanje

Samopoštovanje djeteta također može biti pod utjecajem roditeljskog sukoba. Donellan i suradnici (2011) ga definiraju kao subjektivnu procjenu pojedinca o vlastitoj vrijednosti kao osobe te se svrstava među najstarije konstrukte u psihologiji. Samopoštovanje je Rosenberg (1965) definirao kao stav pojedinca prema sebi, bio on pozitivan ili negativan, te pojedinčeva procjena vlastitih misli i osjećaja prema sebi općenito. Iz ove perspektive, ako osoba vjeruje da je vrijedna, tada ima visoko samopoštovanje, neovisno o tome potvrđuju li njezinu samoevaluaciju drugi ili je potkrijepljena nekim vanjskim kriterijima. Istraživači često prave razliku između globalne samoevaluacije i samoevaluacije specifične za domenu, pri čemu prva predstavlja ukupnu procjenu pojedinca o vlastitoj vrijednosti kao osobe, a druga se odnosi na procjenu specifične domene ili aspekta sebe, kao što je akademska kompetencija ili fizički izgled. Također se samopoštovanje definira kao stupanj do kojeg se kvalitete i karakteristike sadržane u nečijem samopoimanju percipiraju kao pozitivne. Predstavlja fizičku sliku osobe o sebi, njenu procjenu vlastitih postignuća i talenata, njenu vrijednost i osjećaj uspjeha u životu, kao i kako ju drugi ljudi vide i reagiraju na nju. Što je kumulativno viđenje ovih kvaliteta i karakteristika pozitivnija, to je nečije samopoštovanje više. Razumno visok stupanj samopoštovanja smatra se važnim djelom mentalnog zdravlja, dok su nisko samopoštovanje i osjećaj bezvrijednosti uobičajeni simptomi depresije (APA, n.d.-b).

1.5.1. Percepcija sukoba među roditeljima i samopoštovanje

Najpoznatije teorije koje objašnjavaju razvoj samopoštovanja kroz različite faze života, su Eriksonova teorija psihosocijalnog razvoja (1963) i Bowlbyjeva teorija privrženosti (1969). Eriksonova teorija psihosocijalnog razvoja ističe važnost uspješnog rješavanja kriznih perioda u životu za izgradnju zdravog identiteta i samopoštovanja. Na primjer, tijekom adolescencije, osoba prolazi kroz fazu „krize identiteta“. Ovo je vrijeme kada osoba nastoji otkriti tko je i što je; pojedinac prelazi iz sigurnosti djetinjstva u neovisnost odrasle dobi. Veći stupanj samopoštovanja proizlazi iz formiranja stabilnog identiteta. Ako se kriza ne riješi, osoba neće razumjeti svoje mjesto u društvu i životu. Nadalje, ranu odraslu dob, od 20 do 25 godina obilježava „kriza intimnosti“. Tada se u pojedincu bore potreba za nezavisnošću i potreba za prisnošću. Osobe koje uspješno razvijaju intimne odnose osjećaju se emocionalno povezano i podržano, što pridonosi njihovom samopoštovanju. Sposobnost stvaranja dubokih, značajnih veza s drugima potvrđuje vlastitu vrijednost i povećava osjećaj sigurnosti u sebe. Ako osoba nije u stanju razviti bliske odnose,

može se osjećati izolirano, osamljeno i nevoljeno. To može dovesti do snižavanja samopoštovanja jer izolacija često proizlazi iz osjećaja nedovoljnosti ili straha od odbijanja. Nadovezujući se na objašnjenje Bowlbyjeve teorije privrženosti (1969) iz prijašnjeg odlomka, bitno je reći da Bowlbyjeva teorija privrženosti jasno pokazuje kako su rani odnosi temelj za razvoj samopoštovanja. Sigurna privrženost omogućuje djetetu da izgradi pozitivnu sliku o sebi, što je ključna komponenta zdravog samopoštovanja. Ova slika o sebi nastavlja se razvijati kroz život, utječući na sve aspekte osobnog i socijalnog funkcioniranja, dok nesigurna privrženost može postaviti temelje za emocionalne poteškoće i nisko samopoštovanje koje se prenose kroz različite faze života.

Djeca u adolescenciji počinju trebati veću autonomiju od roditeljske kontrole, a roditeljski sukob u kombinaciji sa kontrolirajućim roditeljstvom bez emocija može se pokazati još štetnijim za djetetovo samopoštovanje. Unutarbračni sukobi su povezani sa takvim manje efektivnim, te više autoritarnim stilom roditeljstva. U istraživanju Oliver i Paull (1995) studenti koji su izjavili da se njihov odgoj sastoji od manjka prihvaćanja od strane roditelja te intenzivne roditeljske kontrole, imali su niže rezultate na skalama samopoštovanja od studenata koji su izjavili da njihovi roditelji ne vrše takav kontrolirajući odgoj bez emocija. Kurniawan i Kusumaningrum (2023) ispitivali su 74 mladih odraslih kojima su se roditelji rastali u razdoblju od 18 do 25 godina, a iz rezultata je evidentno da postoji značajna negativna povezanost između samopoštovanja i straha od intimnosti. U istraživanju Esmaeili i Yaacob (2012) utvrdili su da adolescenti koji su doživjeli visoku razinu roditeljskih sukoba nakon razvoda, majčinski stres, ekonomske poteškoće te lošu kvalitetu odnosa roditelj-dijete imaju tendenciju pokazivanja niže razine samopoštovanja. Ovo istraživanje zaključuje da je odnos roditelj-dijete najjači prediktor samopoštovanja među adolescentima iz razvedenih obitelji u Iranu, što opet upućuje na važnost privrženosti između djeteta i člana obitelji. Adolescenti razvedenih obitelji koji su iskusili pozitivan i topao odnos sa svojim majkama pokazuju višu razinu samopoštovanja.

1.6. Percepcija sukoba među roditeljima i ekonomske poteškoće

Emocionalna uznemirenost roditelja zbog ekonomskih poteškoća predviđa učestale sukobe među roditeljima i smanjuje roditeljsku toplinu, podršku te kvalitetu odnosa sa djecom (Conger i sur., 1992; Conger i sur., 1994; Pong i Ju, 2000). Roditeljski sukob i ekonomske poteškoće nakon razvoda mogu utjecati na kvalitetu roditeljstva što posljedično dovodi do lošeg odnosa roditelj-adolescent. Loši odnosi roditelja i adolescenata pak onda nepovoljno utječu na funkcioniranje adolescenata. Perspektiva ekonomske poteškoće koju

su predstavili Sun (2001) te Sun i Li (2001) navodi da ekonomske poteškoće koje su povezane sa razvodom utječu više na djecu nego na roditelje u razvedenoj obitelji. Razlog tome je što većina djece nastavi živjeti s majkom nakon razvoda, a razvod općenito vodi do iznimnog pada u standardu života kod obitelji gdje je majka samac. Manjak financijske sigurnosti stavlja u rizik razvoj djeteta u mnogo aspekata, poput ponašajnih problema, akademskog napretka, osjećaja bespomoćnosti, itd. (Şengönül, 2021). Ekonomske poteškoće su također bile značajno povezane s roditeljskom depresijom koja je bila u korelaciji s poremećajima u roditeljskom ponašanju kao što su roditeljska uključenost, roditeljska toplina i disciplina (Conger i sur., 1992). Takav odgoj stavlja u rizik vrstu privrženosti koje će dijete razviti prema roditelju, o čemu je već pisano u prijašnjem odlomku. Esmaeili i suradnici (2011) ispitivali su 800 adolescenata iz razvedenih obitelji o ekonomskim poteškoćama i njihovoj percepciji roditeljskog sukoba nakon razvoda. Oni su također utvrdili da financijski problemi nakon razvoda mogu smanjiti roditeljsku toplinu i podršku te narušiti kvalitetu odnosa roditelj-dijete.

1.7. Polazište

Razvod, često praćen intenzivnim sukobima, može negativno utjecati na percepciju obiteljskih odnosa, smanjujući osjećaj sigurnosti i privrženosti u obitelji, dok istovremeno može potkopati samopoštovanje mladih osoba (Esmaeili i Yaacob, 2012). Istraživanje će analizirati kako percepcija sukoba među roditeljima utječe na formiranje privrženosti prema oba roditelja, kao i na njihovu sliku o samima sebi. Također se usredotočuje na mlade odrasle kojima su se roditelji razveli u doba adolescencije iz razloga što sukob ima različite utjecaje na dijete ovisno o njegovoj dobi (Oliver i Paull, 1995). Utjecaj financijske (ne)stabilnosti na dječju percepciju roditeljskog sukoba istražuje se zbog njezinih potencijalno štetnih posljedica na bračni odnos i smanjenje kvalitete roditeljstva, koje može nastati kao posljedica takve nesigurnosti. Financijska nestabilnost ne samo da povećava stres među roditeljima, već može narušiti i njihovu sposobnost da odgovaraju na potrebe djeteta, što dodatno komplicira obiteljske odnose. Cilj ovog završnog rada je ispitati povezanosti između percepcije sukoba među roditeljima, privrženosti prema članovima obitelji te samopoštovanja na uzorku mladih odraslih kojima su se roditelji razveli dok su bili u razdoblju adolescencije. Također su se na tom uzorku ispitale razlike između percipirane razine roditeljskog sukoba obzirom na (ne)prisutnost ekonomskih poteškoća nakon razvoda roditelja.

2. CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE

Cilj ovog završnog rada je ispitati povezanosti između percepcije sukoba među roditeljima, privrženosti prema članovima obitelji te samopoštovanja na uzorku mladih odraslih kojima su se roditelji razveli dok su bili u razdoblju adolescencije. Također ispitale su se razlike između percipirane razine roditeljskog sukoba obzirom na (ne)prisutnost ekonomskih poteškoća nakon razvoda roditelja.

2.1. Problemi

1. Ispitati povezanost između percipirane razine roditeljskog sukoba (*značajke sukoba, samookrivljavanje i prijetnja*) i anksioznosti te izbjegavanja kao dimenzija privrženosti prema članovima obitelji.
2. Ispitati povezanost između samopoštovanja i:
 - a) percepcije roditeljskog sukoba (*značajke sukoba, samookrivljavanje i prijetnja*)
 - b) anksioznosti i izbjegavanja kao dimenzija privrženosti prema članovima obitelji.
3. Ispitati razlike u percipiranoj razini roditeljskog sukoba (*značajke sukoba, samookrivljavanje i prijetnja*) obzirom na (ne)prisutnost ekonomskih poteškoća nakon razvoda roditelja.

2.2. Hipoteze

1. S obzirom na rezultate dosadašnjih istraživanja (Arnett, 2015; Cao i sur., 2022) očekuje se pozitivna povezanost između percipirane razine roditeljskog sukoba i razine anksioznosti te izbjegavanja kao dimenzija privrženosti prema članovima obitelji.
2. Sukladno istraživanju Esmaeili i Yaacob (2012), prepostavlja se da će:
 - a) anksioznost i izbjegavanje kao dimenzije privrženosti prema članovima obitelji biti značajno negativno povezane sa samopoštovanjem pojedinca, što znači da će više razine anksioznosti i izbjegavanja biti prisutne kod pojedinaca sa smanjenim samopoštovanjem,
 - b) i da će percipirana razina roditeljskog sukoba biti značajno negativno povezana sa samopoštovanjem pojedinca, što znači da pojedinci koji percipiraju više razine roditeljskog sukoba će imati niže samopoštovanje.

3. Prema Esmaili i Yaacob (2011) i Conger i suradnicima (1992), ekonomske poteškoće mogu povećati vjerojatnost negativnih obiteljskih interakcija kao što su sukobi roditelja i hostilnost, stoga se očekuje da će sudionici koji su imali ekonomske poteškoće nakon razvoda njihovih roditelja izjaviti o višim razinama roditeljskog sukoba.

3. METODA

3.1. Sudionici

Uzorak istraživanja čine studenti kojima su roditelji rastavljeni i koji studiraju u Republici Hrvatskoj u dobi od 18 do 29 godina te je u analizu uključeno 90 sudionika (64 žene i 26 muškaraca). Istraživanje je prvotno obuhvatilo 100 sudionika ali 11 odgovora nije bilo uključeno u analizu jer neki od njih nisu odgovarali uvjetima za ispunjavanje upitnika, poput mjesta studiranja ili predugog perioda od rastave roditelja. Prosječna dob studenata je bila 21,62 (SD=2,68). 82 sudionika odraslo je u obitelji s oba roditelja (91,11%), šestero u jednoroditeljskoj obitelji (6,67%) te dvoje u obitelji s biološkim roditeljem i očuhom/maćehom (2,22%). Nadalje, 33 sudionika je izvjestilo da žive sa cimerom u stanu (36,67%), 20 sa cimerom u studentskom domu (22,22%), 18 sa roditeljima/skrbnicima (20%), 11 sa romantičnim partnerom (12,22%), petero živi samo (5,56%), dvoje je odgovorilo 'ostalo' (2,22%), a samo jedan živi sa rodbinom (1,11%). Prosječno vrijeme prošlo od rastave roditelja iznosi 3,78 godina (SD=1,87), a raspon se kreće od 1 do 10 godina. Velika većina sudionika ima braću i/ili sestre tj. njih 83, što je čak 93%, a pri tome njih 52 ima jednog brata/sestru (62,65%), 20 ih ima dvoje braće/sestara (24,10%), devetero ima troje braće/sestara (10,84%), a četvero četiri braće/sestara (4,82%).

3.2. Mjerni instrumenti

3.2.2. *Skala dječje percepcije sukoba među roditeljima (Macuka i Burić, 2013) - verzija prilagođena studentskom uzorku korištena u istraživanju Radan (2021)*

Macuka i Burić (2013) validirale su Skalu dječje percepcije sukoba među roditeljima autora Grycha i suradnika (1992) na hrvatskom uzorku. U istraživanju se koristila verzija upitnika koja je prethodno korištena u istraživanju Radan (2021) te je prilagođena za studente u smislu da su riječi poput učenik i škola zamijenjeni riječima student i fakultet. Namijenjen je djeci u dobi od 9 do 15 godina za procjenu sukoba između roditelja. Hrvatska

verzija Skale dječje percepcije sukoba među roditeljima od 45 čestica mjeri mnoge aspekte roditeljskog sukoba kao i reakciju i interpretaciju djeteta o tom sukobu. Razrađene su tri podljestvice sukoba: *značajke sukoba* (23 čestice) koja obuhvaća učestalost sukoba među roditeljima i razinu agresije, *prijetnju* (14 čestica) koju dijete doživljava zbog roditeljskog sukoba i *samookrivljavanje* (8 čestica) za nastali sukob među roditeljima. Zaokruživanjem odgovarajućeg broja na skali procjene od pet stupnjeva (0 - uopće se ne slažem, 1 - NE slažem se, 2 - niti se slažem niti se ne slažem, 3 - slažem se, 4 - u potpunosti se slažem) sudionici označavaju koliko se svaka izjava odnosi na njihovo osobno iskustvo s roditeljskim sukobom. Pouzdanost pojedinačnih podljestvica hrvatske verzije skale (izražena Cronbach alfa) kreće se u rasponu od 0.59 za podljestvicu *samookrivljanja* do 0.79 za podljestvicu *percipirana prijetnja* te je zadovoljavajuća (Macuka i Burić, 2013). Ukupan rezultat na pojedinim podljestvicama sukoba računa se tako da se zbroje odgovori čestica te podjele brojem tih čestica. U istraživanju Macuka i Burić (2013) podljestvica *značajke sukoba* uključuje čestice podljestvice frekvencije sukoba, intenziteta sukoba, razrješenja sukoba i stabilnosti sukoba, što je ukupno 23 čestice, te Cronbach alfa za ovu podljestvicu iznosi visokih 0.89. Primjer čestice *značajke sukoba* je čestica „Moji roditelji su često zlobni jedno prema drugome, čak i kad sam ja prisutan/na.“ Nadalje, podljestvica *samookrivljanja* uključuje 8 čestica iz podljestvica sadržaja sukoba i samookrivljanja kako bi se ispitalo u kojoj mjeri djeca krive sebe za nastanak sukoba. Cronbach alfa za ovu podljestvicu iznosi 0.80, a primjer čestice je „Ja nisam kriv/a kada se moji roditelji svađaju.“ Naposljetku, podljestvicu *prijetnje* čini 14 čestica iz podljestvica percipiranje prijetnje, efikasnosti suočavanja i triangulacije. Cronbach alfa iznosi 0.84, a primjer čestice je „Kada se moji roditelji svađaju, brinem se što će mi se dogoditi.“

3.2.3. Modificirani Brennanov Inventar iskustava u bliskim vezama - verzija za procjenu privrženosti prema članovima obitelji (Kamenov i Jelić, 2003)

U ovom istraživanju koristiti će se Modificirani Brennanov Inventar iskustava u bliskim vezama kojim se ispituje privrženost u jednoj dimenziji bliskih odnosa – u domeni obiteljskih odnosa. Prema Kamenov i Jelić (2003), skala se sastoji od dvije dimenzije: dimenzije *izbjegavanja* i dimenzije *anksioznosti*. Ovo ukazuje na dvofaktorsku latentnu strukturu skale. 9 čestica mjeri jednu dimenziju, a njihov zbroj čini ljestvicu od 18 čestica. Prema uputama na ljestvici, sudionici trebaju ocijeniti svoje opće osjećaje o odnosima s članovima obitelji na skali procjene od 7 stupnjeva, pokazujući u kojoj se mjeri svaka čestica odnosi na njih. Nalazi su izračunati neovisno za dimenzije *izbjegavanja* i *anksioznosti* budući da je ukupni

rezultat zbroj rezultata na česticama koje se odnose na svaku dimenziju. Primjer čestice na dimenziji *anksioznosti* je „Postanem nezadovoljan/nezadovoljna kad moja obitelj nije na raspolaganju kad ih trebam”, a na dimenziji *izbjegavanja* „U trenutku kada se članovi moje obitelji počnu zbližavati sa mnom, primjećujem da se ja povlačim.” Cronbach alfa za dimenziju *anksioznosti* iznosi 0.80, a za dimenziju *izbjegavanja* 0.90.

3.2.4. Rosenbergova skala samopoštovanja (Rosenberg, 1965)

Najčešće korištena skala za procjenu globalnog samopoštovanja je Rosenbergova skala samopoštovanja (Rosenberg, 1965), koju je Bezinović (1988) validirao na hrvatskom uzorku. Ima 10 tvrdnji kojima sudionici procjenjuju tvrdnje na skali za odgovore od 5 stupnjeva, gdje 1 znači „uopće se ne odnosi na mene“, a 5 „u potpunosti se odnosi na mene“. Ukupni rezultat može varirati od 10 do 50, s time da viši rezultat upućuje na više samopoštovanje. Cronbach alfa za ovaj upitnik kreće se u rasponu od 0.80 do 0.90 (Hayee i sur., 2019).

3.3. Postupak prikupljanja podataka

Ispitivanje se provelo *online* putem, dobrovoljno i anonimno, a isto je bilo naznačeno u uputi. Upitnik *Google forms* formata bio je objavljivan u studentskim Facebook grupama unutar Hrvatske, Facebook grupama koje u cilju imaju dijeljenje (psiholoških) anketa i upitnika te na osobnim društvenim mrežama istraživača. Sudionici su bili zamoljeni da ako žele, potaknu svoje poznanike na rješavanje upitnika. Sudionicima je u uputi bilo naznačeno da se traže osobe od 18 do 29 godina koje studiraju u Republici Hrvatskoj i kojima su se roditelji rastali unazad 5 godina. Naknadno se ipak uvažio period rastave roditelja do 10 godina unazad. Upitnik je bio dostupan na *online* poveznici tijekom 5 mjeseci, od ožujka do srpnja 2024. godine. Prosječno vrijeme rješavanja upitnika je 10 minuta. Prije početka ispunjavanja skala i upitnika, sudionici su ispunili upitnik o sociodemografskim karakteristikama (spol, dob, s kime su odrasli, imaju li braće/sestara, procjena njihovog ekonomskog statusa prije i poslije rastave roditelja). Zatim su ispunjavali redom, Skalu dječje percepcije sukoba među roditeljima prilagođenu studentskom uzorku, Modificirani Brennanov inventar iskustva u bliskim vezama te Rosenbergovu skalu samopoštovanja.

4. REZULTATI

Dobiveni podaci izračunati su u statističkom paketu STATISTICA. Prije statističkih analiza potrebno je bilo provjeriti je li zadovoljen preduvjet normalnosti distribucije

rezultata. U svrhu odgovora na to pitanje korišten je Kolmogorov-Smirnovljev test (*K-S*) i njime je utvrđeno da je distribucija rezultata na dimenzijama roditeljskog sukoba ne odstupa značajno od normalne na podljestvicama *značajke sukoba* ($p > ,20$) i *prijetnje* ($p > ,20$), no odstupa značajno na podljestvici *samookrivljanja*. No, prema Bulešić (2017) većina autora smatra *K-S* test kao strogu mjeru normaliteta distribucije stoga su se provjerili i koeficijenti asimetričnosti i spljoštenosti za koje se iz Tablice 1 vidi da se kreću u rasponu ± 1 za kurtičnost, te ± 3 za asimetričnost. Taj raspon Kline (2005) smatra prihvatljivim te se distribucije mogu smatrati normalnima stoga je dozvoljeno korištenje parametrijskih postupaka. Indeks asimetričnosti ukazuje na pozitivnu značajnu asimetričnost kod podljestvice *samookrivljanja*, što znači da sudionici u prosjeku postižu niže rezultate na ljestvici *samookrivljanja*. U ostalim ljestvicama distribucija je gotovo simetrična jer su indeksi u rasponu $\pm 0,5$. Dobivena aritmetička sredina podljestvice *samookrivljanja* niža je od standardne aritmetička sredine te podljestvice, što je u skladu s utvrđenom pozitivnom asimetričnosti. Izračunati su i deskriptivni parametri za predstavljene konstrukte, a za provjeru pouzdanosti unutarnje konzistencije korištenih mjernih instrumenata izračunat je Cronbach alpha (*Tablica 1*).

Tablica 1 Prikaz deskriptivnih podataka, rezultata *K-S* testa, koeficijent asimetričnosti i spljoštenosti te pouzdanost ($N=90$).

Varijabla	M	SD	Ostvareni raspon	Asimetričnost (S.E.)	Spljoštenost (S.E.)	K-S test	<i>p</i>	α
Značajke sukoba	54,12	16,20	5-89	-,42 (,25)	,72 (,50)	,06	>,20	,90
Samookrivljanje	7,07	7,80	0-30	1,27 (,25)	,82 (,50)	,18	<,01**	,93
Prijetnja	21,54	11,04	0-52	-,02 (,25)	-,44 (,50)	,07	>,20	,87
Anksioznost	29	11,58	9-63	,32 (,25)	-,05 (,50)	,06	>,20	,82
Izbjegavanje	34,29	13,13	9-63	,06 (,25)	-,73 (,50)	,09	>,20	,86
Samopoštovanje	36,56	8,53	18-50	-,37 (,25)	-,81 (,50)	,12	<,15	,90

** $p < ,01$

Nadalje, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije kako bi se ispitali postoji li povezanost između percipirane razine roditeljskog sukoba i anksioznosti te izbjegavanja kao dimenzija privrženosti prema članovima obitelji, također i između samopoštovanja i percepcije roditeljskog sukoba te anksioznosti i izbjegavanja kao dimenzija privrženosti prema članovima obitelji (*Tablica 2*).

Tablica 2 Prikaz Pearsonovih koeficijenata korelacije između dimenzija sukoba višeg reda, privrženosti i samopoštovanja (N=90)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Značajke sukoba	1	,18	,66**	,43**	,46**	-,27**
2. Samookrivljavanje		1	,32**	,54**	,31**	-,37**
3. Prijetnja			1	,57**	,41**	-,38**
4. Anksioznost				1	,13	-,38**
5. Izbjegavanje					1	-,38**
6. Samopoštovanje						1

** $p < ,01$

Utvrđena je statistički značajna pozitivna povezanost između anksioznosti i izbjegavanja kao dimenzije privrženosti sa rezultatima na sve tri dimenzije roditeljskog sukoba (*značajke sukoba*, *samookrivljavanje* i *prijetnja*) (Tablica 2). Sudionici koji su ostvarili viši rezultat na podljestvicama roditeljskog sukoba ostvarivali su i više rezultate na podljestvicama koje mjere anksioznost i izbjegavanje kao dimenzije privrženosti u obiteljskim odnosima. Nadalje, utvrđena je statistički značajna negativna povezanost između samopoštovanja sa sve tri podljestvice roditeljskog sukoba (*značajke sukoba*, *samookrivljavanje* i *prijetnja*) i sa anksioznosti i izbjegavanjem kao dimenzijama privrženosti (Tablica 2). Sudionici koji su ostvarivali više rezultate na podljestvicama roditeljskog sukoba i privrženosti, izvještavali su o nižim razinama samopoštovanja.

Kako bi se provjerile razlike u percepciji sukoba s obzirom na (ne)prisutnost ekonomskih teškoća provedeni su Welch testovi jer je velika razlika u broju sudionika koji jesu i koji nisu imali ekonomske poteškoće nakon razvoda roditelja. Ispitivale su se razlike između percipirane razine roditeljskog sukoba obzirom na (ne)prisutnost ekonomskih poteškoća nakon razvoda roditelja, pri čemu oznake „ne“ i „da“ u Tablici 3 predstavljaju sudionike koji nisu imali, te sudionike koji su imali ekonomske poteškoće nakon razvoda roditelja.

Tablica 3. Prikaz rezultata testiranja razlika između percipirane razine roditeljskog sukoba obzirom na (ne)prisutnost ekonomskih poteškoća nakon razvoda roditelja (N=90)

	N ne	N da	M ne	M da	SD ne	SD da	Welch	df	p
							t-test		
Značajke sukoba	70	20	52,53	59,70	16,56	13,83	3,82	88	>,05
Samookrivljavanje	70	20	6,07	10,55	7,31	8,62	4,48	88	<,04*
Prijetnja	70	20	20,51	25,15	11,50	8,58	3,86	88	>,05

* $p < ,05$

Utvrđena je statistički značajna razlika između grupa koje nisu imale i koje jesu imale ekonomske poteškoće nakon razvoda roditelja na podljestvici *samookrivljavanja* (Tablica 3). Osobe koje su imale ekonomske poteškoće su u prosjeku ostvarivale veće rezultate na podljestvici *samookrivljavanja* od grupe koja nije imala ekonomske poteškoće nakon razvoda roditelja. No, na preostale dvije podljestvice *značajke sukoba* i *prijetnje* nije utvrđena statistički značajna razlika između grupa koje nisu i jesu imale ekonomske poteškoće nakon razvoda roditelja (Tablica 3).

5. RASPRAVA

Cilj ovog završnog rada je ispitati povezanosti između percepcije sukoba među roditeljima, privrženosti prema članovima obitelji te samopoštovanja na uzorku mladih odraslih kojima su se roditelji razveli dok su bili u razdoblju adolescencije. Također su se na tom uzorku ispitale razlike između percipirane razine roditeljskog sukoba obzirom na (ne)prisutnost ekonomskih poteškoća nakon razvoda roditelja.

Prvi problem bio je ispitati povezanost između percipirane razine roditeljskog sukoba i anksioznosti te izbjegavanja kao dimenzija privrženosti prema članovima obitelji. U više istraživanja utvrđena je pozitivna povezanost između percipirane razine roditeljskog sukoba i razine anksioznosti te razine izbjegavanja kao dimenzije privrženosti (Arnett, 2015; Cao i sur., 2022). U ovom završnom radu očekivao se isti smjer povezanosti te je to očekivanje i potvrđeno. Sudionici koji su ostvarili viši rezultat na podljestvicama roditeljskog sukoba ostvarivali su i više rezultate na podljestvicama koje mjere anksioznost i izbjegavanje kao dimenzije privrženosti. Dobiveni rezultati se uklapaju u prethodna istraživanja.

Objašnjenja za ove nalaze mogu se pronaći u radu Katz i Gotman (1993). Oni su istraživali kako roditeljski sukob utječe na emocionalnu regulaciju i razvoj privrženosti kod djece. Kao što je već rečeno u uvodu, zaključili su da parovi u nestabilnim brakovima imaju veću vjerojatnost da će manifestirati obrasce međusobnog neprijateljstva i muževljeve ljutnje i povlačenja koji su štetni za razvoj djece. Rezultati također pokazuju da djeca koja su više izložena roditeljskim sukobima imaju veću vjerojatnost da razviju anksiozni i izbjegavajući stil privrženosti, jer te strategije koriste kao način zaštite od emocionalnih posljedica sukoba. Na primjer, djeca postanu preosjetljiva na negativne emocije, što otežava njihovu sposobnost da se smire nakon uzbuđenja ili stresa. Anksiozni stil privrženosti može se razviti kao odgovor na nepredvidljivost roditeljskih reakcija, dok se izbjegavajući stil često razvija kada djeca nauče potiskivati svoje emocije kako bi izbjegla sukobe. Istraživanje Finchama (1998) upotpunjuje teorijske temelje stabilnog i podržavajućeg obiteljskog okruženja za zdrav emocionalni razvoj djece koje su postavili Katz i Gottman (1993). Fincham (1998) je utvrdio da postoji snažna korelacija između visokog nivoa roditeljskih sukoba i povećane razine anksioznosti kod djece. Ova anksioznost može nastati kao direktna posljedica stalne izloženosti sukobima između roditelja, što kod djece izaziva osjećaj nesigurnosti i stresa. Što se tiče razvoja izbjegavajućih strategija, djeca koja su izložena kroničnim roditeljskim sukobima često razvijaju takve strategije kao obrambeni mehanizam. Te strategije mogu uključivati povlačenje, emocionalno distanciranje ili ignoriranje problema, što su načini na koje djeca pokušavaju zaštititi sebe od emocionalne boli uzrokovane sukobima. Odrasla djeca razvedenih roditelja su pod rizikom da u budućnosti pokazuju niže razine blagostanja, više stope razvoda, lošu bračnu kvalitetu, manje pozitivne odnose na relaciji roditelj-dijete, nesigurnije stilove privrženosti i negativnije unutarnje radne modele o intimnim odnosima (Smith-Etxeberria i sur., 2022). U istraživanju D'Rozario i Pilkington (2021), rezultati su pokazali da je shema napuštanja igrala ključnu ulogu u posredovanju između iskustava roditeljskog razvoda i nesigurnih obrazaca privrženosti u odrasloj dobi. Osobe koje su izvijestile o snažnijim osjećajima napuštanja imale su veću vjerojatnost razvijanja nesigurne privrženosti, što uključuje anksioznu ili izbjegavajuću privrženost. Ovo istraživanje pruža važne uvide u to kako rana iskustva s roditeljskim razvodom mogu oblikovati emocionalne obrasce u odrasloj dobi, s time da su se u tom istraživanju ispitivali odnosi sa romantičnim partnerom a ne obiteljska veza kao u ovom završnom radu. Nadalje, iako su i taj rad (D'Rozario i Pilkington, 2021) i ovaj završni koristili upitnike za procjenu stilova privrženosti u odraslim odnosima, ovaj završni rad je

detaljnije obradio iskustvo roditeljskog razvoda jer je korištena Skala dječje percepcije sukoba među roditeljima (Kamenov i Jelić, 2003). S druge strane, u radu D'Rozario i Pilkington (2021) nije naveden poseban standardizirani upitnik. Umjesto toga, informacije o iskustvu roditeljskog razvoda prikupljene su kroz demografski upitnik koji je uključivao jednostavna pitanja o tome jesu li sudionici doživjeli razvod roditelja ili separaciju, te u kojoj dobi se to dogodilo.

Drugi problem je bio ispitati povezanost između samopoštovanja i percepcije roditeljskog sukoba te između samopoštovanja i anksioznosti i izbjegavanja kao dimenzija privrženosti prema članovima obitelji. Pretpostavljalo se da će i anksioznost i izbjegavanje kao dimenzije privrženosti uz percepciju roditeljskog sukoba biti značajno negativno povezane sa samopoštovanjem pojedinca, što znači da će više razine anksioznosti i izbjegavanja, uz visoko percipirane razine roditeljskog sukoba, biti prisutne kod pojedinaca sa smanjenim samopoštovanjem. Dobiveni rezultati su u skladu s postavljenom hipotezom i istraživanjem Esmaili i Yaacob (2012) te Trong Dam i suradnici (2023).

Kao što je već spomenuto u uvodu, Esmaili i Yaacob (2012) utvrdili su da adolescenti koji su doživjeli visoku razinu roditeljskih sukoba nakon razvoda, majčinski stres i lošu kvalitetu odnosa roditelj-dijete imaju tendenciju pokazivanja niže razine samopoštovanja. Ovo istraživanje zaključuje da je odnos roditelj-dijete najjači prediktor samopoštovanja među adolescentima iz razvedenih obitelji u Iranu, što opet upućuje na važnost privrženosti između djeteta i člana obitelji. Nadalje, pojedinci s visokom razinom anksioznosti i izbjegavanja često imaju niže samopoštovanje, posebno kada su suočeni s interpersonalnim sukobima poput roditeljskih sukoba, a zbog tih negativnih vrsta privrženosti veliki je rizik da se nisko samopoštovanje nastavi i u odrasloj dobi (Grych i Fincham, 1990; Mikulincer i Shaver, 2010). Trong Dam i suradnici (2023) su dobili slične rezultate, te je utvrđeno da sigurna roditeljska privrženost i otpornost djeluju kao zaštitni čimbenici emocionalne dobrobiti djeteta, dok su sukobi i osjećaji usamljenosti unutar obitelji snažno povezani s nižim samopoštovanjem i lošijim ishodima mentalnog zdravlja.

U istraživanju Brennan i suradnika (1998) rezultati su pokazali da su pojedinci s visokom razinom anksioznosti često zabrinuti zbog napuštanja i odbacivanja, dok oni s visokom razinom izbjegavanja teže izbjegavanju emocionalne bliskosti i oslanjanju na druge. Oba tipa privrženosti povezana su s nižim samopoštovanjem. Osim toga, istraživanje je pokazalo da su osobe koje su percipirale visoke razine sukoba unutar svojih obitelji u djetinjstvu (npr. sukobi među roditeljima) bile sklonije razvijanju nesigurnih obrazaca

privrženosti, što je dodatno negativno utjecalo na njihovo samopoštovanje. Ova povezanost između nesigurnih privrženosti i niskog samopoštovanja bila je izraženija kod osoba koje su doživljavale intenzivne roditeljske sukobe. Postoji mnogo istraživanja koja koriste Grychovu skalu dječje percepcije sukoba među roditeljima (1992) i Brennanov inventar iskustava u bliskim vezama (1998), a koja stalno izvješćuju o istim ili sličnim rezultatima dobivenima i u ovom završnom radu. Na primjer u istraživanju Nazir i suradnika (2012) i Sturge-Apple i suradnika (2006), rezultati su pokazali da adolescenti sa visokim razinama anksioznosti ili izbjegavanja, koji su također percipirali roditeljski sukob kao intenzivan i prijeteći, imaju povećane rizike za razvoj anksioznih poremećaja i emocionalnih problema, te su iskazivali o nižim razinama samopoštovanja. Sturge-Apple i suradnici (2006) povezuju emocionalne probleme djece u obiteljima s visokim razinama sukoba sa obrascima ponašanja neprijateljstva (hostilnosti) i povlačenja tijekom sukoba među roditeljima. Utvrdili su da roditelji koji često pokazuju agresivno ili neprijateljsko ponašanje prema svom partneru imaju tendenciju biti manje emocionalno prisutni i podržavajući prema svojoj djeci, dok povlačenje može rezultirati nedostatkom stabilnosti i predvidljivosti u roditeljskim praksama. Nazir i suradnici (2012) utvrdili su da percipirani međuroditeljski sukob i razlike u roditeljskom stilu u odgoju i autoritarnosti su značajno i negativno povezani sa samopoštovanjem, ali najbolji prediktori samopoštovanja bili su sami roditeljski stilovi. Topli brižni roditelji vjerojatnije su imali djecu s visokim samopoštovanjem i pokazali su manje sukoba u bračnim partnerstvima.

Treći problem je bio ispitati razlike između percipirane razine roditeljskog sukoba obzirom na (ne)prisutnost ekonomskih poteškoća nakon razvoda roditelja. U više istraživanja utvrđeno je da ekonomske poteškoće mogu povećati vjerojatnost negativnih obiteljskih interakcija kao što su sukobi roditelja i hostilnost, stoga se očekuje da će sudionici koji su imali ekonomske poteškoće nakon razvoda njihovih roditelja izjaviti o višim razinama roditeljskog sukoba u usporedbi sa sudionicima koji nisu imali ekonomske poteškoće (Esmaili i Yaacob, 2011; Conger i sur., 1992). Hipoteza je djelomično potvrđena budući da je utvrđena statistički značajna razlika između grupa koje nisu imale i koje jesu imale ekonomske poteškoće nakon razvoda roditelja isključivo na podljestvici *samookrivljanja*. Osobe koje jesu imale ekonomske poteškoće su u prosjeku ostvarivale veće rezultate na podljestvici *samookrivljanja* od grupe koja nije imala ekonomske poteškoće nakon razvoda roditelja. No, na preostale dvije podljestvice *značajke sukoba* i

prijetnje nije utvrđena statistički značajna razlika između grupa koje nisu imale i koje jesu imale ekonomske poteškoće nakon razvoda roditelja.

Da bi se razumjelo zašto ova hipoteza nije u potpunosti potvrđena treba se prisjetiti što točno svaka od tih podljestvica ispituje i referirati se na rad Amata i Keith (1991). Ova meta-analiza raspravlja o različitim negativnim ishodima za djecu razvedenih roditelja, uključujući i kako financijske poteškoće nakon razvoda mogu pogoršati osjećaje samooptuživanja, jer djeca mogu internalizirati stres i preuzeti odgovornost za financijske poteškoće obitelji. Dakle, podljestvica *samookrivljanja* koja mjeri razinu *samookrivljanja* nastalu zbog sukoba među roditeljima se lakše i direktnije može povezati sa financijskim poteškoćama jer financijski stres može pojačati osjećaj odgovornosti kod mladih. U situacijama gdje dolazi do financijskih poteškoća, djeca mogu biti prisiljena preuzeti više odgovornosti a samim time i ulogu odraslih, npr. potražiti posao i pomoći u kućanskim poslovima. To može dodatno ojačati osjećaj da su na neki način odgovorni za situaciju u kojoj se nalaze. Roditeljski stres zbog financijskih poteškoća je također bitna značajka u internaliziranju krivnje kod djece, je taj stres može dodatno narušiti njihove roditeljske sposobnosti, smanjujući emocionalnu podršku koju mogu pružiti djeci (Amato i Keith, 1991). Preostale dvije podljestvice, *značajke sukoba* i *prijetnje*, više mjere opću percepciju sukoba i nesigurnosti, koja možda nije direktno povezana s financijskim poteškoćama, već više s općom dinamikom između roditelja. Primjerice, podljestvica *značajke sukoba* mjeri percepciju učestalosti i intenziteta sukoba, što može biti relativno konstantno bez obzira na financijsku situaciju nakon razvoda. Ako su sukobi prisutni ili nisu, financijska situacija možda neće značajno promijeniti percepciju tih sukoba. Naposljetku, podljestvica *prijetnje* mjeri prijetnju koju dijete doživljava zbog roditeljskog sukoba, te može biti vezana uz temeljni osjećaj sigurnosti u obitelji, što može ostati nepromijenjeno bez obzira na financijske poteškoće. Neki mladi mogu se osjećati jednako ugroženo ili sigurno bez obzira na ekonomske promjene.

Generaliziranje rezultata na populaciju studenata sa nedavno rastavljenim roditeljima se treba raditi sa oprezom jer veličina uzorka nije bila dovoljno velika te su ga većinski činile žene. Nadalje, u ovom istraživanju korišten je transverzalni nacrt koji ne može pružiti informacije o uzročno posljedičnim vezama među konstruktima. Da se koristio longitudinalni nacrt sa dvije točke mjerenja i upitnik dječje percepcije roditeljskog sukoba namijenjen specifično periodu nakon rastave roditelja kao što je to učinjeno u istraživanju Sonnenblick i Schwarz (1992), vjerojatno bi se dobili precizniji podaci. Budući da je

korištena isključivo *online* metoda prikupljanja podataka, treba naglasiti da postoji rizik od samoselekcije sudionika - samo oni koji su zainteresirani za temu ili imaju specifične osobne doživljaje (npr. oni koji su imali izraženiji sukob roditelja) mogu odlučiti sudjelovati, što može iskriviti rezultate. Također, u online anonimnim istraživanjima poput ovoga, postoji rizik da sudionici ne odgovaraju iskreno ili se lažno predstavljaju (npr. odgovaraju kao da su mladi odrasli, a zapravo nisu). Ovo može narušiti valjanost podataka.

Ovo istraživanje bi se u budućnosti moglo produbiti korištenjem Modificiranog Brennanovog Inventara iskustava u bliskim vezama i za odnos sa majkom i za odnos sa ocem, pa uspoređivati kvalitetu odnosa – je li odnos sa jednim roditeljem bolji, lošiji, ili jednak u usporedbi sa odnosom sa drugim roditeljem. Budući da je Cooney (1994) utvrdio da kada dijete izgubi bliskost s ocem nakon razvoda, problem nije u samom razvodu već uključenost oca u djetetov život nakon rastave, u slučaju uspoređivanja djetetovog odnosa sa majkom i ocem bilo bi dobro i ispitati uključenost majke i oca u djetetov život nakon rastave, kako bi se otkrio razlog tih potencijalnih razlika. Terapijske intervencije mogle bi imati korist od saznanja u ovom završnom radu jer pridonosi razumijevanju kako percepcija obiteljskih odnosa utječe na samopoštovanje. Intervencije bi se mogle usmjeriti na jačanje samopoštovanja kod djece iz konfliktnih obitelji u svrhu smanjenja dugoročnih posljedica na mentalno zdravlje, posebno kroz rad na emocionalnim i kognitivnim obrascima formiranim tijekom sukoba roditelja. Djetetovu samopoštovanju se može pomoći i kroz obiteljsku terapiju koja će se fokusirati na smanjenje sukoba i jačanje sigurne privrženosti. Buduća istraživanja u ovom području mogla bi se usmjeriti na detaljnije proučavanje uloge ekonomskih teškoća u životu djece sa rastavljenim roditeljima budući da u ovom istraživanju su podaci zasnovani na grupama koje imaju veliku razliku u broju sudionika.

6. ZAKLJUČCI

1. Utvrđena je statistički značajna pozitivna povezanost između anksioznosti i izbjegavanja kao dimenzije privrženosti u obiteljskim odnosima sa rezultatima na sve tri podljestvice roditeljskog sukoba - *značajke sukoba*, *samookrivljavanje* i *prijetnja*. Sudionici koji percipiraju više razine sukoba među roditeljima ujedno doživljavaju više razine anksioznosti i izbjegavanja u odnosima prema članovima obitelji.
2. Utvrđena je statistički značajna negativna povezanost:

- a) između samopoštovanja te anksioznosti i izbjegavanja kao dimenzija privrženosti; više razine anksioznosti i izbjegavanja prisutne su kod pojedinaca s nižim samopoštovanjem,
 - b) te između samopoštovanja i rezultata na sva tri ispitana aspekta roditeljskog sukoba (*značajke sukoba, samookrivljanje i prijetnja*); pojedinci koji percipiraju više razine roditeljskog sukoba na svim procjenjivanim dimenzijama ujedno imaju niže samopoštovanje.
3. Utvrđena je statistički značajna razlika između grupa koje nisu imale i koje jesu imale ekonomske poteškoće nakon razvoda roditelja na podljestvici *samookrivljanja*. Osobe koje jesu imale ekonomske poteškoće su u prosjeku ostvarivale veće rezultate na podljestvici *samookrivljanja* od grupe koja nije imala ekonomske poteškoće nakon razvoda roditelja. No, na preostale dvije podljestvice *značajke sukoba* i *prijetnje* nije utvrđena statistički značajna razlika između grupa koje nisu imale i koje jesu imale ekonomske poteškoće nakon razvoda roditelja.

7. LITERATURA

- Amato, P. R. (2003). Reconciling Divergent Perspectives: Judith Wallerstein, Quantitative Family Research, and Children of Divorce. *Family Relations*, 52(4), 332–339. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00332.x>
- Amato, P. R. i Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110(1), 26-46. <https://psycnet.apa.org/buy/1991-32830-001>
- American Psychological Association. (n.d.-a). Conflict. U APA dictionary of psychology. Preuzeto 18. rujna, 2024, s <https://dictionary.apa.org/conflict>
- American Psychological Association. (n.d.-b). Self-esteem. U APA dictionary of psychology. Preuzeto 21. veljače, 2024, s <https://dictionary.apa.org/self-esteem>
- Arnett, J. J. (2015). *Emerging adulthood: the winding road from the late teens through the twenties*. Oxford University Press. <http://dx.doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199795574.013.9>
- Baker, A. J. i Ben-Ami, N. (2011). To turn a child against a parent is to turn a child against himself: The direct and indirect effects of exposure to parental alienation strategies on self-esteem and well-being. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52(7), 472-489. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10502556.2011.609424>
- Bezinović, P. (1988). *Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja*. Doktorska disertacija. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss. Vol. 1, Attachment*. Basic Books.
- Brennan, K. A., Clark C. L. i Shaver, P. R. (1998). *Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. Attachment theory and close relationships/Guilford*.
- Bulešić, A. (2017). *Odnos privrženosti u prijateljskim vezama, privrženosti kućnim ljubimcima i nekim dimenzijama psihološke dobrobiti*. Doktorska disertacija. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Cao, H., Fine, M. A. i Zhou, N. (2022). The Divorce Process and Child Adaptation Trajectory Typology (DPCATT) Model: The Shaping Role of Predivorce and

- Postdivorce Interparental Conflict. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 25, 500–528. <https://doi.org/10.1007/s10567-022-00379-3>
- Conger, R. D., Conger, K. J., Elder, G. H., Jr. O. Lorenz, F., Simons, R. L. i Whitbeck, L. B. (1992). A family process model of economic hardship and adjustment of early adolescent boys. *Child Development*, 63 (3), 526-541. <http://dx.doi.org/10.2307/1131344>
- Conger, R. D., Ge, X., Elder, G. H., Jr., O. Lorenz, F. i Simons, R. L. (1994). Economic stress, coercive family process and developmental problems of adolescents. *Child Development*, 65(2), 541-561. <http://dx.doi.org/10.2307/1131401>
- Cooney, T. M. (1994). Young Adults' Relations with Parents: The Influence of Recent Parental Divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 56(1), 45. <https://doi.org/10.2307/352700>
- Cox, M. J., Paley, B., Burchinal, M. i Payne, C. C. (1999). Marital Perceptions and Interactions Across the Transition to Parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 611. <https://doi.org/10.2307/353564>
- Cumming, E. M. i Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(1), 31–63. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00003>
- D'Rozario, A. B. i Pilkington, P. D. (2021). Parental Separation and Divorce and Adulthood Attachment: The Mediating Role of the Abandonment Schema. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 29(2). <https://doi.org/10.1002/cpp.2659>
- Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H. i Robins, R. W. (2011). Self-esteem: Enduring issues and controversies. *The Wiley-Blackwell handbook of individual differences*, 718-746. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/9781444343120>
- Elemery, F. M., Omari, O. A. i Wynaden, D. (2016). The perception of adolescents' interparental conflict and accompanied emotional security: A descriptive study. *Journal of Nursing Education and Practice*, 6(5). <https://doi.org/10.5430/jnep.v6n5p84>
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society (Vol. 2)*. New York: Norton.
- Esmaeili, N. S. i Yaacob, S. N. (2012). Correlates of self-esteem among adolescents of divorced families. *Archives Des Sciences*, 65(8), 52-59. https://www.researchgate.net/publication/235428526_Correlates_of_Self-esteem_among_Adolescents_of_Divorced_Families

- Esmaeili, N. S., Yaacob, S. N., Juhari, R. i Mansor, M. (2011). Post-divorce parental conflict, economic hardship and academic achievement among adolescents of divorced families. *Asian Social Science*, 7(12), 119. <https://doi.org/10.5539/ass.v7n12p119>
- Fabricius, W. V. (2003). Listening to children of divorce: New findings that diverge from Wallerstein, Lewis, and Blakeslee. *Family Relations*, 52(4), 385-396. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-3729.2003.00385.x>
- Fincham, F. D., Beach, S. R., Arias, I. i Brody, G. H. (1998). Children's attributions in the family: The Children's Relationship Attribution Measure. *Journal of Family Psychology*, 12(4), 481. <https://psycnet.apa.org/buy/1998-11410-002>
- Furlan, I., Kljaić, S., Kolesarić, V., Krizmanić, M., Petz, B., Szabo, S. i Šverko, B. (2005). *Psihologijski rječnik*. Naklada Slap.
- Gottman, J. M. (1993). *What predicts divorce?* Psychology Press
- Gottman, J. M. (1994). An agenda for marital therapy. *The heart of the matter: Perspectives on emotion in marital therapy*, 256–293.
- Grych, J. H. i Fincham, F. D. (1990). Marital conflict and children's adjustment: a cognitive-contextual framework. *Psychological bulletin*, 108(2), 267. <https://psycnet.apa.org/buy/1991-00924-001>
- Grych, J. H., Seid, M. i Fincham, F. D. (1992). Assessing marital conflict from the child's perspective: The Children's Perception of Interparental Conflict Scale. *Child development*, 63(3), 558-572. <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8624.1992.tb01646.x>
- Hayee, A. A., Rizvi, Z. i Abdul Hayee, A. (2019). Perceived parental authority and self-esteem among young adults. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, 31. <https://www.europeanproceedings.com/article/10.15405/epsbs.2017.10.62>
- Kamenov, Ž. i Jelić, M. (2003). Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: Modifikacija Brennanova Inventara iskustava u bliskim vezama. *Suvremena psihologija*, 6(1).
- Katz, L. F. i Gottman, J. M. (1993). Patterns of marital conflict predict children's internalizing and externalizing behaviors. *Developmental Psychology*, 29, 940–950.
- Katz, L. F. i Gottman, J. M. (1996). Spillover effects of marital conflict: In search of parenting and coparenting mechanisms. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 1996(74), 57–76. <https://doi.org/10.1002/cd.23219967406>

- Kline, R.B. (2005) *Principles and practice of structural equation modeling. Third edition.* Guilford Press.
- Kurniawan, S. K. N. i Kusumaningrum, F. A. (2023). Self Esteem and Fear of Intimacy in Emerging Adult with Divorced Parents. *Proceedings of International Conference on Psychological Studies (ICPsyche)* 4, 215-224. <http://dx.doi.org/10.58959/icpsyche.v4i1.38>
- Laurent, H. K., Kim, H. K. i Capaldi, D. M. (2008). Prospective effects of interparental conflict on child attachment security and the moderating role of parents' romantic attachment. *Journal of Family Psychology*, 22(3), 377–388. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.3.377>
- Lee, J. Y., Pace, G. T., Lee, S. J. i Altschul, I. (2019). The Associations of Constructive and Destructive Interparental Conflict to Child Well-Being Among Low-Income Families. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(15-16), 7523-7546. <https://doi.org/10.1177/0886260519835872>
- Macuka, I. i Burić, I. (2013). Validacija skale dječje percepcije sukoba među roditeljima. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49(2), 42-53. <https://hrcak.srce.hr/112811>
- Majstorić, I. (2019). Demogeografski aspekt promjene obitelji i braka u Hrvatskoj. *Geografski horizont*, 65(2), 17-36. <https://hrcak.srce.hr/239740>
- Marceković, B. (2022). *Suvremena obitelj i razvod*. Repozitorij.unizd.hr. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:554695>
- Mikulincer, M. i Shaver, P. R. (2010). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. Guilford Publications.
- Nazir, S., Saeed, S., Sohail, M. M., Sher, F., Azhar, Z. i Safdar, M. R. (2012). Parental Conflict And Its Effects On Youth Self Esteem (A Study At University Of Punjab). *International Journal of Asian Social Science*, 2(9), 1392-1400. https://www.researchgate.net/publication/241752176_PARENTAL_CONFLICT_AND_ITS_EFFECTS_ON_YOUTH_SELF_ESTEEEM_A_STUDY_AT_UNIVERSITY_OF_PUNJAB
- Oliver, J. M. i Paull, J. C. (1995). Self-esteem and self-efficacy; perceived parenting and family climate; and depression in university students. *Journal of Clinical*

Psychology, 51(4), 467–481. [https://doi.org/10.1002/1097-4679\(199507\)51:4%3C467::aid-jclp2270510402%3E3.0.co;2-0](https://doi.org/10.1002/1097-4679(199507)51:4%3C467::aid-jclp2270510402%3E3.0.co;2-0)

Pong, S. L. i Ju, D. B. (2000). The effects of change in family structure and income on dropping out of middle and high school. *Journal of Family Issues*, 21, 147–169. <http://dx.doi.org/10.1177/019251300021002001>

Radan, M. (2021). *Percepcija sukoba među roditeljima, mentalno zdravlje i akademski uspjeh adolescenata*. Repozitorij.unizd.hr. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:182082>

Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton University Press.

Şengönül, T. (2021). The adverse role of poverty in the socialization processes in the family and in the cognitive development of children and school performance. *Pegem Journal of Education and Instruction*, 11(2), 1-13. <https://doi.org/10.14527/pegegog.2021.01>

Smith-Etxeberria, K., Corres-Medrano, I. i Fernandez-Villanueva, I. (2022). Parental Divorce Process and Post-Divorce Parental Behaviors and Strategies: Examining Emerging Adult Children’s Attachment-Related Anxiety and Avoidance. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(16), 10383. <https://doi.org/10.3390/ijerph191610383>

Smith-Etxeberria, K., Eceiza, A., Garneau-Rosner, C. i Adler-Baeder, F. (2020). Parental divorce and interparental conflict: Spanish young adults’ attachment and relationship expectations. *The Spanish Journal of Psychology*, 23, 42. <https://doi.org/10.1017/SJP.2020.38>

Sonnenblick, R. i Schwarz, J. C. (1992). The Development of the Post-Divorce Parental Conflict Scale. <https://eric.ed.gov/?id=ED360384>

Sturge-Apple, M. L., Davies, P. T. i Cummings, E. M. (2006). Hostility and Withdrawal in Marital Conflict: Effects on Parental Emotional Unavailability and Inconsistent Discipline. *Journal of Family Psychology : JFP : Journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association (Division 43)*, 20(2), 227–238. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.20.2.227>

- Sun, Y. (2001). Family environment and adolescents' well-being before and after parents' marital disruption: A longitudinal analysis. *Journal of Marriage and Family*, 63, 697–713. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00697.x>
- Sun, Y. i Li, Y. (2001). Marital disruption, parental investment, and children's academic achievement: A prospective analysis. *Journal of Family Issues*, 22, 27-62. <http://dx.doi.org/10.1177/019251301022001002>
- Trong Dam, V. A., Do, H. N., Thi Vu, T. B., Vu, K. L., Do, H. M., Thi Nguyen, N. T., ... i Ho, R. C. (2023). Associations between parent-child relationship, self-esteem, and resilience with life satisfaction and mental wellbeing of adolescents. *Frontiers in Public Health*, 11, 1012337. <https://www.frontiersin.org/journals/public-health/articles/10.3389/fpubh.2023.1012337/full>
- Vandewater, E. A. i Lansford, J. E. (1998). Influences of Family Structure and Parental Conflict on Children's Well-Being. *Family Relations*, 47(4), 323. <https://doi.org/10.2307/585263>
- Wallerstein, J. S. i Kelly, J. B. (1980). Effects of divorce on the visiting father-child relationship. *American Journal of Psychiatry*, 137(12), 1534–1539. <https://doi.org/10.1176/ajp.137.12.1534>
- Wilson, B. J. i Gottman, J. M. (2002). Marital conflict, repair, and parenting. *Handbook of Parenting Volume 4 Social Conditions and Applied Parenting*, 226.